

Az uniós bővítéspolitika fejleményei

RSZ026

2023.01.11.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A koppenhágai kritériumok és a tagfelvétel folyamata	6
3. Ukrajna helyzete a 2014-es ukrán válság előtti időszakban	9
4. Grúzia helyzete a 2008-as orosz-grúz háború előtti időszakba	14
5. Ukrajna helyzete a 2013-tól napjainkig terjedő időszakban	18
6. Grúzia helyzete a 2008-tól napjainkig terjedő időszakba	23
7. Megállapítások és következtetések	28

1. Bevezetés

2022. június 23-án az Európai Tanács elnöke, Charles Michel bejelentette, hogy Ukrajna és Moldova megkapta az Európai Unió tagjelölti státuszát. A Moldovával egyidőben, 2022. március 3-án tagfelvételi kérelmét benyújtott harmadik állam, Grúzia azonban nem kapta meg a tagjelölti minősítést. E helyett az Európai Tanács elnöke pusztán megerősítette, hogy az Európai Unió „készen áll arra, hogy megadja Grúziának a tagjelölti státuszt, amint a legfontosabb kérdéseket rendezni fogják.”¹ (Charles Michel, 2022. 06. 23.). Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke pedig úgy nyilatkozott, hogy az országnak még „néhány fontos reformot kell végrehajtania, meg kell mutatnia, hogy a civil társadalommal való együttműködésre és ezeknek a reformoknak a továbbvitelére politikai akarat áll fenn, és akkor a következő lépések már elérhető közelségbe kerülnek”² (Ursula von der Leyen, 2022. 06. 23.).

A fenti kijelentések fényében felmerülhet a kérdés, hogy vajon Ukrajna és Moldova megfelelt-e ugyanazoknak a feltételeknek, amelyek teljesítésének mértékét Grúzia esetében az Európai Unió nem találta elégségesnek ahhoz, hogy az ország megkaphassa tagjelölti státuszt. Ahhoz, hogy válaszolhassak erre a kérdésre, először dolgozatom második fejezetében áttekintem az 1993-as koppenhágai csúcstalálkozón bevezetett, majd 1995-ben megerősített, a tagjelölt államok csatlakozásának feltételeit leíró ún. koppenhágai kritériumokat, valamint az ezekkel kapcsolatban eddig megfogalmazott kritikákat.³ A tagjelölti státusz, majd pedig a teljes jogú tagság elnyerésének feltétele a koppenhágai kritériumok maradéktalan teljesítése. Ennek alapján összehasonlítható, hogy az egyenlő elbírálás elvét milyen mértékben érvényesíti az Európai Unió az egyes tagjelöltek esetében..

A dolgozatom harmadik fejezetében a kritériumok teljesítésének felmérése érdekében megvizsgálom azt, hogy Ukrajna az Európai Unióval 2014-ben megkötött társulási megállapodás előtt mennyiben felelt meg a politikai, gazdasági és jogi kritériumoknak.. A megállapodás célja az volt, hogy azzal az EU támogassa a demokratizálódást és előmozdítsa a gazdaság fejlődését a társult tagsági státuszt kapott országban. A társulási megállapodás eredetileg 2013-ban tervezett megkötése alapján arra következtethetünk, hogy az Európai Unió e kérdésben illetékes döntéshozói 2013-ban úgy ítélték meg, hogy 2013 után

¹ *‘And we are ready to grant candidate status to Georgia once priorities will be addressed.’* – a szerző fordítása <https://twitter.com/CharlesMichel/status/154004954225305600> (Letöltés ideje: 2022.12.14)

² *‘Now it is needed to deliver on a few reforms that are important and to show political will, to engage with the civil society and to move forward with these reforms, and then the next steps are within reach.’* - a szerző fordítása - <https://www.youtube.com/watch?v=RNUnyrpLo4U> Ursula von der Leyen beszéde.

³ <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>

elképzelt az is, hogy Ukrajna teljes jogú tagállamként felvételt nyerhet majd az Európai Unióba.

A negyedik fejezetben azt fogom áttekinteni, hogy a 2008-ban kirobbant orosz-grúz háborút megelőző időkben Grúzia milyen mértékben teljesítette a koppenhágai kritériumokat. Ugyanúgy, mint Ukrajna esetében, Grúziával kapcsolatban is megvizsgálom, mennyiben felelt meg a Koppenhágában lefektetett politikai, gazdasági és jogi kritériumoknak. A társulási megállapodást az EU ezzel az országgal 2016-ban, azaz három évvel az Ukrajnával való megállapodás után kötötte meg. Elképzelt, hogy ebben az orosz-grúz háború során nemcsak az orosz, hanem a grúz fél által elkövetett nemzetközi humanitárius jogsértések is szerepet játszhattak.⁴

Dolgozatom ötödik fejezetében áttekintem a 2013-ban lezajlott „Euromajdan” tüntetéssorozat kirobbanásának okait és az eseménysorozat legfőbb történéseit. Ezt követően pedig a tagsági viszony kérdését vizsgálom meg Ukrajna esetében a 2014 és 2022 februárja közötti időszakban, azaz a társulási megállapodás megkötése utáni és Ukrajna hivatalos tagjelölti állammá való minősítése előtti időszakban. Vizsgálódásommal azt kívánom feltárni, hogy Ukrajna jelenleg milyen mértékben teljesíti a koppenhágai kritériumokat, és milyen hiányosságok akadályozzák abban, hogy rövid időn belül a tagjelölti minősítésen túllépve az Európai Unió teljes jogú tagállammá válhasson.

A hatodik fejezetben azt vizsgálom meg, hogy 2008-ban lezajlott orosz-grúz háború után Grúziában miféle politikai, jogi és gazdasági változások zajlottak le, s hogyan alakult az ország viszonya az Európai Unióval az azzal 2016-ban megkötött társulási megállapodás megkötése előtti időszakban. Ezután pedig áttekintem, hogy a teljes jogú tagságra beadott kérelem elutasítását megelőzően milyen mértékben felelt meg az ország a koppenhágai kritériumoknak, s mely területeken, mennyiben maradt adós a kritériumok teljesítésével.

Ezek után a hetedik fejezetben összevetem a két országgal kapcsolatos kutatások megállapításait, és értékelem, hogy ténylegesen a koppenhágai kritériumok alapján adhatták-e meg Ukrajnának és Moldovának a tagjelölti státuszt, és utasították-e el ezzel egyidőben Grúzia jelentkezését, vagy pedig a döntéshozók más, esetlegesen biztonságpolitikai megfontolásból juthattak-e erre a döntésre. Ezt az alapján fogom tudni értékelni, hogy a kutatásom során a felsorolt, megvizsgálandó kritériumok teljesítésének tekintetében az említett államok között léteznek-e különbségek, s ha igen, ezek milyen mértékűek. Amennyiben pedig fennáll a nem egyenlő elbírálás esete, akkor joggal tehető fel az a kérdés,

⁴ <https://www.reuters.com/article/us-georgia-russia-report-idUSTRE58T4MO20090930> (Letöltés ideje: 2022.12.16.)

hogyan az Európai Unió ténylegesen milyen mértékben támogatja az Európai Unió teljes jogú tagjává válni kívánó államok demokratizálódását? Grúzia esetében az is elképzelhető, hogy a tagjelölt státusz elutasítása a demokratizálódási folyamat megrekedéséhez, illetve a társadalomban a csatlakozás támogatottságának a visszaeséséhez is vezethet. Ez nem lenne példa nélküli eset, hiszen ugyanez Szerbia esetében már egyszer megtörtént.

2. A koppenhágai kritériumok és a tagfelvétel folyamata

A gyakran koppenhágai kritériumokként említett csatlakozási kritériumokkal kapcsolatban az Európai Tanács Koppenhágában 1993-ban hozott döntést. A teljes jogú tagság megítélésével kapcsolatos másik forrás az Európai Unióról szóló szerződés, amelynek a 49. cikkelye meghatározza a csatlakozni kívánó államok számára támasztott feltételeket, a 6. cikkelye [(1). bekezdés)] pedig azokat az elveket melyeknek a teljes jogú tagállamnak meg kell felelniük.⁵

Az Európai Unióról szóló szerződés (rövidítve: EUSz) 49. cikkelye azt rögzíti, hogy bármely olyan európai állam jelentkezhets az Európai Unóba, mely tiszteli és elkötelezetten támogatja az alábbi értékeket: emberi méltóság, szabadság, demokrácia, egyenlőség, jogállamiság, emberi jogok tisztelete (ide tartozik a kisebbséghez tartozók emberi jogainak tiszteletben tartása is), a plurális társadalom tisztelete és diszkrimináció elvetése, tolerancia, igazságszolgáltatás, illetve szolidaritás és egyenlőség nők és férfiak között. (Az EUSz Egységes Szerkezetbe Foglalt Változata, 49. és 2. cikkelye).

Mint azt már korábban említettem, a teljes jogú tag által teljesítendő kritériumokat, az 1993-ban tartott koppenhágai csúcstalálkozón határozták meg, azt követően pedig Madridban, 1995-ben megerősítették. Az 1993-mas ülésen az alábbi követelményrendszert állították fel: a jelentkező államokban elvárt, hogy stabil intézményrendszerrel rendelkezzenek, mely garantálja a demokráciát, jogállamiságot, az emberi jogok és kisebbségi jogok tiszteletben tartását és védelmét. Emellett működő piacgazdasággal kell, hogy rendelkezzen, valamint képesnek kell lennie az Európai Unión belül működő versennyel, illetve piaci erőkkel megbirkózni. Végül pedig képesnek kell lennie biztosítani a tagsággal járó kötelezettségek teljesítését, a közösségi vívmányok hatékony végrehajtását, illetve a politikai, gazdasági és monetáris unió célkitűzéseit is vállalnia kell.⁶

Az 1995-ös madridi ülésen azon kívül, hogy megerősítették a kritériumokat, hozzátették azt is, hogy a tagjelölt országoknak képesnek kell lenniük biztosítani az uniós jog alkalmazását. Emellett azt is garantálniuk kell, hogy azokat hatékonyan végre is hajtsák.⁷

Ezen kritériumok alapján a jelentkező államoknak 4 szakaszt kell teljesíteniük a felvételhez. Elsőként a jelentkezés történik, melyet az Európai Unió Tanácsának nyújthatnak be, amennyiben úgy vélik, hogy teljesítették a korábban említett kritériumokat az EUSz 2. cikkelyéből. Ezt követően a Tanács tájékoztatja a jelentkezés tényéről az Európai Parlamentet

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (Letöltés ideje: 2022.12.23)

⁶ <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (Letöltés ideje: 2022.12.23)

⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I14536> (Letöltés ideje: 2022.12.23)

és az Európai Bizottságot is. Második lépésként az Európai Bizottság, miután konzultált a Tanáccsal, véleményt formál a jelentkezett államról. Ezután a vélemény után tudja megszavazni a Tanács egyhangú döntéssel a tagjelölt státusz odaítélését. Végül megindulnak a tárgyalások kormányközi konferenciák formájában. Ezek során a 35 szakpolitikai részre osztott *acquis* implementálásának teljesítését ellenőrzik egyenként. Amennyiben minden szakpolitikai tárgyalás lezárult, elő lehet készíteni a csatlakozási szerződést, melyet a Tanácsnak ismételt egyhangú döntéssel kell elfogadnia. Ezután pedig ratifikálniuk kell a tagállamoknak a szerződést ahhoz, hogy tagállammá válhasson a tagjelölt állam.⁸

A koppenhágai kritériumokkal kapcsolatban a legjelentősebb eddig megfogalmazott kritika az, hogy az Európai Unió kettős mércét használ a kisebbségi jogok védelmével kapcsolatban. A magyar szakirodalomban Nagy Noémi (2011, Kettős mérce az Európai Unió kisebbségvédelmi politikájában⁹) foglalta össze ezt a jelenséget kifejezetten a koppenhágai kritériumok tekintetében. Kiemelte kutatásában, hogy a kritériumokra alapozva „a csatlakozni kívánó államoknak szigorú felügyelet mellett kellett igazolniuk, hogy a kisebbségek tisztelete és védelme – úgymint a kisebbségi nyelvek oktatása, a kisebbségi nyelvek használata a közsférában, a bírósági és egyéb hatósági eljárások során, illetve a médiában való megjelenés lehetősége kisebbségi nyelveken – országukban megfelelően biztosított”.(Nagy Noémi, 2011, p.1) Ezzel szemben viszont az Unió alapértékeinek áttekintése után, melyeket korábban felsoroltam (EUSz 6. cikk (1)), megállapította, hogy az „semmilyen utalást nem tartalmaz a kisebbségek jogaira vonatkozóan”.(Nagy, 2011, p.2) Ez a jogi alapja tehát az említett kettős mércének. Ennek a jelenségnek a magyarázata során az eltérő, kettőséget magyarázni kívánó szakértői véleményeket is felsorakoztatta, illetve meg is cáfolta. Egyrészt Hoffmeister (2008) elképzelését, miszerint az emberi jogok tiszteletben tartásának elvárását megfogalmazzák az EUSz-ban, és a kisebbségi jogokat is ide lehet kapcsolni. A szerző ezzel kapcsolatban kiemelte, hogy ebben az esetben a koppenhágai kritériumok megfogalmazásakor sem emelték volna ki külön a kisebbségek védelmét (Nagy, 2011, p.2). Másrészt Hughes és Sasse (2003) elképzelését is cáfolta, akik szerint a kisebbségvédelmi előírásnak csupán retorikai volt a jelentősége. Ezzel szemben a szerző arra mutatott rá, hogy „a kisebbségek védelmének követelményét a csatlakozási partnerségi megállapodásokba egyenként is belefoglalták”.(Nagy, 2011, p.2) Felhívta a figyelmet arra is, hogy a 2009-es Lisszaboni Szerződésbe belefoglalták az emberi jogok védelméhez a kisebbségekhez tartozó személyek

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l14536> (Letöltés ideje: 2022.12.25)

⁹ Nagy Noémi (2011) Kettős mérce az Európai Unió kisebbségvédelmi politikájában. Elérhető: http://www.nytd.hu/oszt/tobbnyelvuseg/nagyn/publ/kettos_merce.pdf (Letöltés ideje: 2022.12.26)

jogait is, de ez nem jelent olyan szigorú elvárást, mint „a kisebbségek tisztelete és védelme” formula”.(Nagy, 2011, p.3)

A következő kritika, amit *Paulina Rezler* (2011, *The Copenhagen Criteria: Are They Helping or Hurting the European Union?*)¹⁰ foglalt össze, a koppenhágai kritériumok hatékonyságát kérdőjelezi meg. Úgy gondolta, hogy azért nem hatékony a kritériumrendszer, mivel az Európai Unió nem képes effektíven válaszolni azokban az esetekben, amikor a tagjelölt államoknak nem sikerül teljesíteni a kritériumokat. Emellett kritizálta azoknak a homályos megfogalmazását is.(Rezler, 2011, p.400) A kritika mellett ajánlásokat is megfogalmazott a problémák orvosolására: azt, hogy az országok számára több időt kellene hagynia az Európai Uniónak arra, hogy teljesítsék a kritériumokat, és semmiképp sem odaítélni a tagságot azok teljesítése nélkül, csak azért, mert túlhaladtak a felvételre kijelölt időponton.(Rezler, 2011, p.410) Emellett azt is tanácsolta, hogy dolgoznia kéne az Európai Uniónak a kritériumok pontosításán, legalább megfogalmazva a legalapvetőbb kifejezéseket benne, hogy azok ne az államok értelmezésére legyenek hagyva.(Rezler, 2011, p.411)

¹⁰ Elérhető: https://www.tourolaw.edu/ilr/uploads/articles/v14_2/5.pdf (Letöltés ideje: 2022.12.27.)

3. Ukrajna helyzete a 2014-es válság előtti időszakban

Az Európai Unió és Ukrajna már 1998 óta szerződéses viszonyban áll egymással. A legelső szerződés, mely biztosította a közös munkát a szervezet és Ukrajna között a Partnerségi és Együttműködési Megállapodás volt (rövidítve: PEM). Ezt Ukrajnával 1994-ben írták alá, hatályba pedig 1998-ban lépett. A PEM-ek céljai voltak között többek között a demokráciák megszilárdulásának elősegítése, a gazdasági fejlődés, a kereskedelem és a befektetések az aláíró államokban való támogatása. Különös figyelmet kívántak fordítani a piacgazdaságra való áttérésük elősegítésére is. A PEM-ek különféle együttműködések alapjait fektetik le, általában 10 éves időszakokra.¹¹ Ukrajna esetében ennek alapja az volt, hogy az ukrán jogszabályrendszert megpróbálják az Európai Unióval kompatibilissé tenni, gazdaságilag pedig megemlítette, bár nem egyértelműen, a szabadkereskedelmi övezet kialakításának lehetőségét is.(Imre Gabriella, 2007, p.20)¹²

A teljes jogú tagság gondolata először az 1998-as ukrán deklarációban lett kifejezve Kucsma elnök idején, majd később utódja, Jucsenko elnök is ezt tekintette prioritásának.(Imre, 2007, pp. 20-21) Az Európai Unió részéről ekkor még teljesen kizárt volt Ukrajna teljes tagságának gondolata, mivel a tagsági kritériumok teljesítésének a közelében sem járt még ekkor az állam, ezt pedig az 1999-ben aláírt közös stratégiában is leszögezte a szervezet. Ebben a szerződésben az Európai Unió „a korábbi gazdasági, politikai és kulturális kooperáció mellett további területekre (biztonságpolitika, igazságügy, belügyek) is kiterjeszti az együttműködést”.(Imre, 2007, p.21)

Ezek után folyamatos kapcsolattartás és számos szerződéskötés jellemezte az elkövetkező néhány évet, jelentős anyagi támogatást viszont még nem kapott Ukrajna, mivel az Európai Uniónak nem állt érdekében felkészíteni a tagságra. Később, a keleti bővítés megindulásnak következményeként Ukrajna a szervezettel több oldalon határos állammá vált, emiatt pedig a Bizottság elindította az európai szomszédságpolitikát 2003-ban. Ebben meghatározták, hogy melyek a legsúlyosabb problémák, amiket sürgősen orvosolni kell a kelet és déli határországokban, politikai és gazdasági reformokat ajánlva. Ez volt Ukrajna esetében az EU-Ukrajna cselekvési terv.(Imre, 2007, p.21)

A cselekvési terv 2005. februárjában került elfogadásra, célja pedig tehát az volt, hogy közelebbi kapcsolatot ápoljon az Európai Unió a szomszédos harmadik országokkal,

¹¹ Ennek a bekezdésnek a forrása a szerző 2022-ben megvédett szakdolgozatának 23. oldalának második bekezdése.

¹² EU Working Papers 3/2007: Imre Gabriella: Ukrajna és az Európai Unió kapcsolatai. Elérhető: http://publikaciotar.uni-bge.hu/329/1/2007_3_02.pdf (Letöltés ideje: 2022.12.29.)

hozzaigazítva az együttműködést személyre szabottan a partnerállam egyéni szituációjához, illeszkedve annak törekvéseihez. 2007-ben újabb tárgyalások indultak a megállapodás reformjáról, mivel 2008-ig tartott a PEM 10 éves szakasza. A szomszédságpolitika elmélyülése és sikeressége miatt egy ezen túlmutató új társulási megállapodást jelentett be az Európai Unió Ukrajna esetében, melyet cselekvési tervnek neveztek.¹³

A cselekvési tervnek a Tanács kifejezése alapján az volt a lényege, hogy a partnerállam közelebb kerüljön a támogatásnak köszönhetően az Európai Unióhoz. Ahhoz, hogy ez működőképes legyen, természetesen elengedhetetlen a cselekvési terv megfelelő mértékű végrehajtása a harmadik állam részéről. A Tanács jelentése alapján a cselekvési terv miatt ténylegesen javulás történt az Unió és Ukrajna közötti partnerségi viszonyban. Az idő múlásával azonban változnak a célok, van, amiket teljesítettek, illetve új igények is megjelennek. Ennek alapján gyakorlati szintre szeretnék volna emelni az együttműködést, hogy az nyomon tudja kísérni az egye mélyülő kapcsolatokat, teljesített és teljesítetlen célokat, és meghatározza a további közös értékeket, érdekeket, mely így könnyebben kivitelezhető, mint a PEM keretében.¹⁴

A válság előtt még úgy tűnt, hogy a társulási egyezmény az Európai Unió és Ukrajna között már 2013-ban létrejöhet. Janukovics ukrán elnök azonban elhalasztotta a megállapodást, aminek következményeként tört ki a már említett „Euromajdan” tüntetéssorozat. Janukovics elnök 2014. februárjában történt leváltása után, 2014. márciusában írták alá végül az Európai Unióval megkötendő társulási megállapodás első politikai fejezeteit. A teljes megállapodást pedig 2014. június 27.-én írták alá.¹⁵

Ukrajna politikai történelmében *Minakov* és *Rojansky*¹⁶ kétféle politikai forradalmi ciklust állapított meg: 1992 és 2004 között, illetve 2005 és 2014 között. Mindkettőt az jellemezte, hogy a nép által támogatott demokratikus reformokat felváltotta az oligarchák versengése a hatalomért, majd pedig megtörtént az autoriter rendszerbe való átmenet, melyet végül polgári tiltakozás, majd forradalom váltott fel. (Minakov, Rojansky, 2018, pp.1-2)

A hatalommegosztás szempontjából állandóan változó helyzet állt fent: folyamatosan versengett az elnök és a parlament (*Rada*), hogy minél nagyobb hatalmat tudhasson magának.

¹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009PC0381&from=FR> (Letöltés ideje: 2022.12.29.)

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009PC0381&from=FR> (Letöltés ideje: 2022.12.29.)

¹⁵ A bekezdés forrása a szerző 2022-ben leadott szakdolgozata.

¹⁶ Democracy in Ukraine: Are We There Yet? By Mikhail Minakov and Matthew Rojansky. Kennan Cable folyóirat, 01.2018. No.30 Elérhető: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/kennan_cable_30_-_rojanaky_minakov.pdf (Letöltés ideje: 2022.12.30.)

Ennek eredményeül 1996-ban lépett életbe az új alkotmány, mely félelnöki kormányformát határozott meg, melyben az elnök az egész végrehajtó ág fölé lett emelve. A Rada viszont megtartotta valamelyest függetlenségét, a szerzők szerint ezzel nagyjából egyensúlyba hozva a rendszert. A 2004-es narancsos forradalom¹⁷ után, mely az elnökválasztáson elkövetett csalások miatt robbant ki, pedig a Rada kapott jelentősebb erőt, beleszólást a végrehajtó hatalom hatáskörébe. 2010-ben Janukovics lett az ukrán elnök, a választást az EBESZ is megfigyelte, a jelentés szerint pedig nem történt csalás. Ezt az Európai Parlament jelentős előrehaladásként értékelte a 2004-es választáshoz képest. Emellett az EBESZ jelentés arról számolt be, hogy a polgári és politikai jogok tiszteletben tartásában nem találtak hibát, érvényesült a gyülekezési, egyesülési, véleménynyilvánítási szabadság.(EP Joint motion for a resolution on the situation in Ukraine, (1.), (2.)) A választás tisztaságával kapcsolatban azonban azt is megjegyezték, hogy a választási szabályok vita tárgyát képezték folyamatosan az országban, és a 2009-es törvénymódosítást visszalépésként értelmezte az EP az előzőhöz képest, mivel ez nem egyértelmű, és hiányos jogi keretet eredményez. Emiatt arra ösztönözték az ukrán hatóságokat, hogy vizsgálják felül a döntést, illetve egészítsék ki a választási törvényt. Hiányosságokat találtak még a pártok finanszírozásának átláthatóságában, a politikai és gazdasági stabilitásban, mely miatt ösztönözték az alkotmányos reformokat, a jogállamiság konszolidációját, és a korrupció elleni harcot többek között. („EP Joint motion for a resolution on the situation in Ukraine”, (4.), (6.))

Az emberi jogok védelme kapcsán is problémák adódtak Ukrajnában. A *Human Rights Watch* 2012-es jelentése alapján elmondható, hogy az ellenzéki politikusok és támogatóik bántalmazás áldozatai voltak. Julija Timosenko, akkori ellenzéki vezető arról számolt be, hogy miután őt és korábbi szövetségeseit is bebörtönözték, ott bántalmazás is érte őt. Jurij Lucenko, Timosenko korábbi belügyminisztere 4 év börtönbüntetést kapott, mellyel kapcsolatban az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) megállapította, hogy Ukrajna a letartóztatása és fogva tartása során megsértette a szabadsághoz, illetve személyi biztonsághoz való jogát. Nem csak az ellenzéki politikusok, hanem az LMBTQ+ aktivistái is nehéz helyzetben voltak ebben az időszakban, mivel nacionalista csoportok zaklatásának voltak elszenvedői. A rendőrség arról tájékoztatta a felvonulást tervező csoportot, hogy nem tudja őket megvédeni a neonáci és nacionalista csoportoktól a felvonulás során. A 2010-es

¹⁷ Az elnökválasztás során a két jelölt – Janukovics és Juscenko – az első fordulóban egyaránt a szavazatok kétötödét szerezte meg, a második forduló győzteséül pedig Janukovicsot hirdették ki, ez ellen pedig Juscenko támogatói tömeges tüntetést szerveztek, mivel úgy vélték, csalás történt. Ennek következtében a Legfelsőbb Bíróság érvénytelennek nyilvánította a választást. Az időközi választásokon Juscenko nyert. Elérhető: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Orange-Revolution-and-the-Yushchenko-presidency> (Letöltés ideje: 2022.12.30.)

elnökválasztással szemben a 2012-es parlamentáris választásokon már nem volt ideális a helyzet. Az EBESZ jelentése alapján az ellenzék vezető személyeinek távolmaradása sokatmondó volt, mivel a választásokat megelőzően jogsértést követtek el az ellenzéki jelöltek, kampánytagok ellen. A szavazatszámlálás során is késlekedés volt, a választási bizottságok átláthatósága is hagyott kívánnivalót maga mögött, melynek eredményeként öt körzetben érvénytelenné nyilvánították az eredményeket. A menekültügyi törvényt összhangba próbálták hozni ugyan a nemzetközi normákkal (sikertelenül, az Európai Unió jelentése alapján), viszont ennek ellenére kiadtak az országból két menekültet, akiket egyértelműen kínzás veszélye fenyegetett Oroszországban és Üzbegisztánban. Emellett szomáliai menedékkérők éhségstrájkba kezdtek a késedelmek miatt, amit elszenvedtek, melyre válaszul a hatóságok erőszakkal verték le a tiltakozást.¹⁸

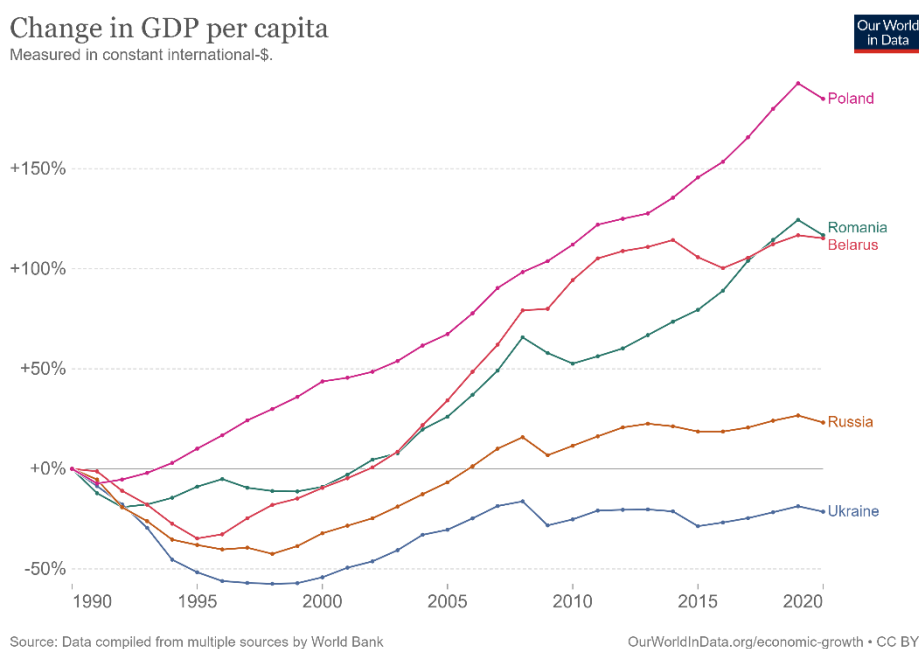
Gazdasági szempontból sem volt problémamentes ez az időszak Ukrajnában. A legnagyobb problémákat a makrogazdaság kiigazításának hiánya, illetve a strukturális reformok hiánya jelentette. Ezek elengedhetetlenek lettek volna a hosszú távú gazdasági növekedés biztosításához. A legnagyobb elmaradás az alábbi területeket érintette: az üzleti környezet, a versenyképesség, illetve a beruházások nem kielégítő mennyisége, mely kiigazítása munkahelyeket tudott volna teremteni és javította volna az életszínvonalat. A pénzügyi szektor megerősítése a külső sokkokkal szemben is hiányos volt. Az állami kiadások szervezése sem volt költséghatékony, főleg a gáz-és fűtési ágazatokban. Az ukrán infrastruktúra fejlesztéséhez pedig az állami beruházások irányításának reformjára is szükség lett volna.¹⁹

A gazdasági mutatók közül az egy főre jutó GDP is árulkodó, hiszen mint láthatjuk, Ukrajna esetében 2010-2014 közötti időszakban nagyrészt stagnálás figyelhető meg. 2013-ban épp a korábbihoz képest magas volt az egy főre jutó GDP, mely így is csupán 4.187,47 USD volt. (1)

¹⁸ World Report 2013: Ukraine, Human Rights Watch. Elérhető: <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/ukraine> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

¹⁹ <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/04/02/ukraine-economic-update> (Letöltés ideje: 2022.12.30.)

Change in GDP per capita Measured in constant international- $\text{\$}$.

1. Egy főre eső GDP növekedés 1990 óta a Világbank forrásából

A bruttó hazai termék értéke 2013-ban a Világbank adatai szerint Ukrajna esetében 190.5 milliárd USD volt. Ez egyébként az adatok alapján csak 0,3 milliárd dollárral maradt el Románia, mint Európai Unió tagállam bruttó hazai termékétől. Az egy főre jutó GDP tekintetében viszont már teljesen más a helyzet, ugyanis míg Romániában ugyanebben az évben a Világbank jelentése alapján az 9.547,85 USD volt, addig Ukrajnában kevesebb, mint a fele, 4.187,74 USD.

Összefoglalva tehát a felsorolt jelentéseket, az Európai Parlament véleményét és a gazdasági mutatókat figyelembe véve Ukrajna esetében a jogi, politikai és gazdasági kritériumoknak való megfelelés igencsak hiányos volt a társulási megállapodás megkötésének tervezett időszakában.

4. Grúzia helyzete a 2008-as orosz-grúz háború előtti időszakban

A negyedik fejezetben azt fogom áttekinteni, hogy Grúzia milyen mértékben teljesítette a 2008-as orosz-grúz háború kirobbanása előtt a koppenhágai kritériumokat. Ugyanúgy, mint Ukrajna esetében, célom Grúziával kapcsolatban is az, hogy megvizsgáljam annak politikai, jogi és gazdasági fejlettséget. A társulási megállapodást az EU ezzel az országgal 2016-ban, azaz három évvel az Ukrajnával való megállapodás után kötötte meg. Elképzelhető, hogy ebben az orosz-grúz háború során nemcsak az orosz, hanem a grúz fél által elkövetett nemzetközi humanitárius jogsértések is szerepet játszhattak.

Grúzia 1991-ben jelent meg független államként a nemzetközi kapcsolatokban, egy évvel később pedig már az ENSZ tagja lett. A Szovjetuniótól való elszakadás után Grúzia 1991-ben megválasztott elnöke, Gamszahurdia és a grúz politikai vezetés együtt nem új, frissen megalakult államként tekintett a függetlenné vált államra. Sokkal inkább azt hangsúlyozták, hogy Grúzia pusztán a tőle először az Orosz Birodalom, majd a Szovjetunió által elragadott függetlenségét szerezte vissza (Katie Sartania, 2021. p. 2).²⁰

Az első elnök idején egyáltalán nem lehetett még demokratikus kormányzásról beszélni. Ugyanis elnöksége alatt az ellenfeleit „démonizálta és többeket közülük bebörtönöztetett” (Sartania, 2021, p. 4). Emellett etnikai nacionalista nézeteket vallott, ami miatt hatással volt a Dél-Oszétiában zajló konfliktus kirobbanására. Gamszahurdia azt hirdette, hogy az oszét lakosság kevesebb jogot érdemel, mint a grúzok. Az elnöki pozíciót nem is tölthette be sokáig, mivel 1991. decemberében ellenfelei erőszakosan megfosztották pozíciójától, 2 évvel később pedig életét vesztette. A nemzeti kisebbségek szemében egyértelműen problémát jelentett Gamszahurdia elnöksége. A legtöbb elnök viszont a mai napig az ő személyéhez köti magát, azért, hogy legitimáltassa hatalmát. Az erőszakos események miatt ma már úgy vélik, hogy a következő elnök, Sevardnadze nem tudta teljesen legitimálni hatalmát a körülmények tekintetében, ekkor még de facto vezetője volt az országnak. 1995-ben választották elnökké, pozícióját 2003-ig töltötte be, mely idő alatt sikeres külpolitikát folytatott az ország. Az elnöksége idején történt Grúzia gazdasági összeomlása is, melynek következtében az ekkor kitörő rózsás forradalom kényszerítette lemondásra. (Sartania, 2021. pp. 4-6)

A következő elnök Szaakasvili lett, aki a 2004-es választást fölényesen nyerte meg. Politikájában azt hangoztatta, hogy Grúzia ekkor alakult meg ténylegesen, ehhez kapcsolódóan pedig leváltásra kerültek a nemzeti szimbólumok, a nemzeti himnusz, a nemzeti

²⁰ Carnegie Europe: The Future Georgia Project. Struggle and Sacrifice: Narratives of Georgia's Modern History, 04.2021. Elérhető: https://carnegieendowment.org/files/2021-04_Sartania_Georgia_History_Updated.pdf (Letöltés ideje: 2022.12.31.)

zászló és egyenruha is. A következő években pedig az Oroszországgal való addigi békés viszony is ellenségeskedésbe fordult. Jellemzően a gazdasági növekedésre fektettek nagyobb hangsúlyt, illetve a bűnüldözésre, emellett az emberi jogok védelmére pedig már nem sikerült kellő figyelmet fordítaniuk (Sartania, 2021 p. 6).

A *Human Rights Watch* 2007- es jelentése is ezt az állítást erősíti meg. A szervezett bűnözés megtörése volt a fő célja a kormánynak már 2005 óta, melynek részeként a börtönökben egyre gyakrabban alkalmaztak erőszakot a fogvatartottakkal szemben. A bűnüldöző tisztviselők viselkedésükért nem lettek megbüntetve, sőt, nyomozást is ritkán folytattak velük szemben az erőszakos tendenciák megfékezése érdekében. A börtönökben borzasztó állapotok uralkodtak, nem biztosítottak emberekhez méltó körülményeket: a túlszűfolttság, az elhanyagolt orvosi ellátás és a megfelelő étkeztetés hiánya csak a kisebb problémák közé sorolható. Nem volt ritka ugyanis a kínzás, bántalmazás, sőt, a halálos erő alkalmazása sem. Ezt a viselkedést pedig elnézően kezelték a végrehajtó hatalom tagjai, még az akkori elnök, Szaakasvili is.²¹

A hatalomi ágak szétválasztását sem sikerült a gyakorlatban érvényesíteni, mivel a végrehajtó hatalomnak erős befolyása volt az igazságszolgáltatásra, melynek következményeképp képesek voltak korlátozni a véleménynyilvánítás szabadságát. A grúz elnök 2004-től megkapta ugyanis a hatalmat a bírák kinevezésére és elbocsátására, mely a korrupció erősödését eredményezte. A szólásszabadság sem volt biztosított teljes mértékben ebben az időben. Békés tiltakozás során aktivistákat tartóztattak le, egy politikai talkshow műsorvezetője pedig lemondott, mert a kormányzati erők arra kérték, változtasson műsorán. Az emberi jogi aktivisták egy része is zaklatásról számolt be ebben az időszakban, visszaéléssel és politizálással vádolták például egy hivatásos ügyvédi szövetség vezetőjét. Az emberi jogok védelmével foglalkozó dokumentációs központ alkalmazottjainak egy részét pedig a Belügyminisztérium tisztivelői fenyegették meg. Az ENSZ kínzás elleni bizottsága azt állapította meg, hogy ugyan tett előrelépést az ország, de a kínzás, túlzott erőszak és a bántalmazás, ami jelen van a bűnüldöző szervek részéről, illetve a börtönökben uralkodó állapotok nem elfogadhatóak.²²

Grúzia kapcsolatai az Európai Unióval a Szovjetuniótól való elszakadása után kezdődtek meg, 1995 óta pedig az Általános Preferenciarendszer (General System of Preferences, GSP) tagja lett, mely egyoldalú vámkedvezményeket nyújtott a fejlődő országok

²¹ Human Rights Watch World Report 2007 – Georgia. Elérhető:
<https://www.refworld.org/docid/45aca29e29.html> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

²² Human Rights Watch World Report 2007 – Georgia. Elérhető:
<https://www.refworld.org/docid/45aca29e29.html> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

számára az Európai Közösség államaiba exportált termékekre. Később az átdolgozott GSP+ is vonatkozott Grúziára. 1996-ban aláírták a PEM-et, mely 1999-ben lépett életbe, csupán egy évvel azután, hogy Ukrajnával megkötötték azt. 2004-ben az Európai Unió az Európai Biztonsági és Védelmi Politika keretein belül jogállamisági missziót indított Grúziában, azért, hogy a hatóságokkal, az igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatos problémákat kezeljék. Ugyanebben az évben bevonták az államot a szomszédságpolitikába is.²³

2006-ban került megkötésre az EU-Grúzia cselekvési terv. Ebben úgy fogalmaztak, hogy az Európai Unió keleti bővítése a Grúziával ápolt viszonyra is hatással volt, és megerősítette a politikai és gazdasági kölcsönös függést az állam és a szervezet között. Emiatt mélyíteni kívánták a cselekvési tervvel a gazdasági integrációt és a politikai együttműködést is, erősítve, stabilabbá téve kapcsolatukat. Ez már azt mutatta, hogy nagyobb elköteleződést vártak Grúziától, intézményi, gazdasági és politikai reformokat, annak érdekében, hogy sikeresen közelíthessék egymáshoz kapcsolataikat. A cselekvési tervnél tehát láthatjuk, hogy az Európai Unió már ekkor tudomásul vette, hogy Grúzia a jövőben csatlakozni szeretne a szervezethez, ezzel pedig igyekeztek elősegíteni az európai normák, irányelvek megszilárdulását az országban, annak érdekében, hogy a későbbiekben ez megvalósulhasson.²⁴

A prioritások között szerepelt a jogállamiság megerősítése az igazságszolgáltatás reformja által, a demokratikus intézmények megerősítése az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok biztosításának érdekében.²⁵ Ezek mind azok a területek, melyen, amint említettek, bőven akadtak problémák ebben az időben. Prioritásként volt még megjelölve az átlátható privatizációs folyamat kivitelezése és a korrupció elleni küzdelem is, annak érdekében, hogy javítsák az üzleti és befektetési környezetet. Ösztönözték a gazdasági fejlődést, az életkörülmények javítását, és említést kapott a fenntartható fejlődés fontossága is. Továbbá fokozni kívánták az együttműködést a szabadság, biztonság, határigazgatás területein is, erősítve a regionális kapcsolatokat. Elvárták még azt is, hogy a belső konfliktusokat békés módon rendezzék ezentúl, és együttműködjenek az Európai Unió Közös Kül- és Biztonságpolitikájának területén. Végül pedig a tranzittal és energiahálózattal kapcsolatos

²³ <https://georgiaembassyusa.org/wp-content/uploads/2018/01/Chronology-of-Major-Events-in-Georgia-EU-Cooperation.pdf> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

²⁴ EU-Grúzia cselekvési terv, elérhető:

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

²⁵ *“Strengthen rule of law especially through reform of the judicial system, including the penitentiary system, and through rebuilding state institutions. Strengthen democratic institutions and respect for human rights and fundamental freedoms in compliance with international commitments of Georgia (PCA, Council of Europe, OSCE, UN).”* - Priority are 1 – EU-Grúzia cselekvési terv Elérhető:

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

megállapodás kapott helyet, mely Grúzia és az Európai Unió közlekedési és energiahálózatának hatékony együttműködésének biztosításának céljából jött létre.²⁶

A gazdaság szempontjából fontos megvizsgálni, mi történt pontosan Szaakasvili elnök gazdasági reformjának életbelépése után, és milyen pozitív és negatív hatással volt az a gazdaságra. Grúzia gazdasági átalakulását általában sikertörténetként mutatják be, viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni a kevésbé sikeres területeket sem. A Szovjetuniótól való elszakadás után a többi poszt-szovjet államhoz hasonlóan a grúzoknál is gazdasági visszaesés volt jellemző, a piacgazdaságra való áttérésre nem volt felkészülve a politikai vezetés. A szovjet rendszer öröksége, az átfogó gazdasági és politikai reformok hiánya, és az országban dúló polgárháborúk eredményeképp a kétezres évek elejéig nem javult a helyzet. Papíron Sevardnadze, aki 1995 és 2003 között volt az elnök, gazdasági liberalizációt vezetett be, viszont a gyakorlatban ez nem érvényesült, korrupció és a tipikus szovjet minták jellemezték a gazdaságot. Ez nem okoz túl nagy meglepetést, mivel Sevardnadze is a szovjet minták idejében szocializálódott, és ragaszkodott a régi elit a hatalmához.²⁷

Az új elit tagjai a Sevardnadze kormányban is tevékenykedtek, majd Szaakasvili későbbi elnök fogta őket össze, miután a régi rendszer ellen fordultak, és megöntötték békésen a kormányzatot a rózsás forradalom alatt. Ahogy hivatalba lépett az új kormány, megkezdték a gazdasági reformok kidolgozását. Olyan fontos intézkedéseket vezettek be többek között, mint a korrupció felszámolása, a rendőrségi személyzet átvizsgálása, az oligarchák letartóztatása. Természetesen nem maradhatott el a szükséges intézményi reform sem, melyet kiegészítettek új, vállalkozásbarát jogszabályokkal is. Ezeknek köszönhetően a háborút megelőzően állandóan 10% körüli GDP-növekedést tudott biztosítani a virágzó gazdaság. A szabadpiaci reformok és a hatékony intézményfejlesztés tehát kifizetődő volt első látásra, a problémák viszont csak az orosz-grúz háború alatt törtek felszínre, mellyel később fogok foglalkozni.²⁸

A Világbank adatai szerint az ország GDP-je 2003-ban csupán 3,991 milliárd USD volt 2007-re viszont elérte a 10,17 milliárd USD-t. Az egy főre jutó GDP értéke pedig 1010,01 USD-ról 2635,35 USD-ra, tehát nagyjából a két és félszeresére növekedett.

²⁶ EU-Grúzia cselekvési terv Elérhető:

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

²⁷ <https://ifair.eu/2012/06/20/the-political-economy-of-georgias-transformation-before-and-after-the-rose-revolution/> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

²⁸ <https://ifair.eu/2012/06/20/the-political-economy-of-georgias-transformation-before-and-after-the-rose-revolution/> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

5. Ukrajna helyzete a 2013-tól napjainkig terjedő időszakban

Az ukrán válság kirobbanásának kezdete az „Euromajdan” tüntetésekhez köthető. 2013 november 21-én utasította el Viktor Janukovics ukrán elnök az Európai Unióval szorosabb viszonyt biztosító társulási egyezményt. Janukovics elnök nem az Európai Unióval, hanem Oroszországgal kívánta szorosabbra fűzni Ukrajna kapcsolatait. Bejelentése után az indultak el a tiltakozások, tüntetések a döntéssel szemben. 2014 januárjában a parlament nem hivatalos módon, kézfeltartással fogadott el egy szigorú tüntetés-tilalmi törvényt, mely az ellenzék heves reakcióját váltotta ki. Ezt a törvényt január végén csaknem egyhangú szavazással visszavonta a parlament. Százezrek vonultak utcára ebben az időszakban, a tiltakozók a kijevi Majdan téren gyűltek össze, és az ellenzéki politikusok támogatását élvezték. 2014 február 20-án a Majdan-tér szinte csatatérre változott: a kormányerők tüzet nyitottak a tüntetőkre, melyben közülük többen is életüket veszítették, sokan pedig megsebesültek. A tüntetés eredményesnek bizonyult. Janukovics arra kényszerült, hogy lemondjon az elnökségéről. 2014 február 21-én elhagyta az országot, majd Oroszországban kapott menedéket. A politikai változás folyamatának következő lépése az volt Ukrajnában, hogy miután a parlament hivatalosan megfosztotta Janukovicsot elnöki címétől, ideiglenes elnöknek Olekszandr Turcsinovot nevezte ki. Az új kormány igyekezett megbirkózni az Ukrajnát sújtó gazdasági problémákkal.²⁹

Ezt követte a Krím félsziget megszállása, mely során oroszbarát, egyenruhás, de felségjelzés nélküli fegyveresek jelentek meg Ukrajna keleti területein, és indítottak tüntetéseket a szerintük illegitim új kormány ellen. Később magukat „oroszbarát önkénteseknek” nevező erők vonták ellenőrzésük alá a Krím-félszigetet. Márciusban pedig szabálytalan körülmények között népszavazást tartottak, ahol megszavazták az Orosz Föderációhoz való csatlakozást. Ez után a donyecki és luhanszki területeket foglalták el hasonló módon az „oroszbarát felkelők”. A következő ukrán elnök Porosenko lett, aki június 27-én sort kerített az Európai Unióval korábban elhalasztott társulási megállapodás megkötésére. Két tűzszünetet kötöttek Minszkben, az első szeptemberben, mely után 2015. januárjában kiújultak a harcok. A második minszki egyezmény megkötésére ezután februárban került sor, mely után befagyott a konfliktus. 2022. február 24-én ismét megindultak a harcok, amint Oroszország megtámadta Ukrajnát.³⁰

²⁹ Ez a bekezdés megegyezik a szerző 2022-ben megvédett szakdolgozatának 30. oldalának 3. bekezdésével.

³⁰ Ennek a bekezdésnek a forrása a szerző 2022-ben megvédett szakdolgozata.

Mint már korábban említettem, az Európai Parlament is jelezte a korrupció kezelésének hiányát Ukrajnában, ez pedig továbbra is az egyik legjelentősebb probléma maradt. A *Transparency International* 2021-es adatai alapján Ukrajna a korrupció mértékében a 122. helyen áll a 180-ból, a korrupciós indexe pedig 32 a 0-tól 100-ig terjedő skálán (0 – magas szintű korrupció, 100 - korrupciómentes)³¹. A korrupció az igazságszolgáltatásra is jelentős hatással van. 2020. októberében az Alkotmánybíróság a korrupcióellenes reformok egy részét alkotmányellenesnek nyilvánította, megakadályozva azoknak az implementálását. Másik kiemelt probléma az oroszbarát politikai pártok és újságírók korlátozása, mely igencsak kettős kérdés a jelenlegi háború kapcsán, hiszen bizonyos mértékben megmagyarázható a korlátozás, viszony vékony a határvonal a szólásszabadság korlátozásánál minden esetben.³² Az *Economist Intelligence* és a *Freedom House* demokrácia indexe alapján Ukrajna nem a demokráciák, hanem a hibrid rezsimek csoportjába tartozik. Az *Economist Intelligence*³³ jelentésében láthatjuk, hogy 2020 és 2021 között is csökkenő tendenciát mutatott az állam demokratikussága, mellyel még távolabb került a problémás demokráciák csoportjától, jelenleg 5,57 ponttal a 10-ből. Az eredmény több változóból tevődik össze, melyek közül a legrosszabbul a kormányzati működés (2,36) területén teljesített az ország. Ukrajna demokratikussága az utóbbi évek adatai alapján 2010 óta csökkenő tendenciát mutat, a 2021-es évben pedig ennek az országnak esett a legnagyobbat a demokrácia indexe az előző évihez képest. A *Freedom House* felmérése alapján az igazságügyi keretrendszer és függetlenség területén teljesítettek rosszabbul 2021-ben, mint az azt megelőző évben, mely miatt az ország demokrácia indexe 3,39-ről 3,36-ra csökkent a 7-ből. A 2021-es év elején még bízónak tűnt a helyzet, a politikai vezetés stabil volt, reálisnak tűnt, hogy a reformokat véghez lehet vinni. Később azonban csökkent a kormány támogatottsága, és bizonyos érdekcsoportok is a reformok ellen voltak. Emellett decentralizációs folyamat indult el az országban, mivel a helyi választások során megerősítették hatalmukat a regionális elitek, a központi hatóságok pedig nehezebben tudják emiatt érvényesíteni döntéseiket.³⁴

A gyorsuló decentralizáció nyomására elfogadták az új közigazgatási területet érintő reformot, annak érdekében, hogy elkerülhessék a jogi átfedéseket. A központi és helyi hatalmak hatásköri vitáit azonban nem sikerült maradéktalanul rendezni. A helyi választások

³¹https://www.transparency.org/en/cpi/2021?gclid=Cj0KCQiAnsQdBhCGARIsAAyjYjTMymjHZK16uO7CU07rLGq9cWXT_txSiaHD-jnX1XlcM3OFveWG4YaAuT6EALw_wcB (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

³² <https://democracyparadox.com/2022/07/06/how-democratic-is-ukraine/> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

³³ https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf?mkt_tok=NzUzLVJJUS00MzgAAAGJEYPEyuAqr_3HD7u2rBLP2bgreLtTiKt3CIbINb1koVdbC8P4T1k90uTlm5REOAyB7yq14uUd0uLwvJpebLQhrsJLH1AQOvqqMA8hUj58b_vKMA (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

³⁴ Elérhető: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2021> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

során került először tesztelésre az új választási rendszer is, mely általánosan értékelve pozitív változást hozott, többek között a lakóhelyüket elhagyni kényszerülők szavazásának lehetőségét biztosították, viszont továbbra sem volt teljesen tisztességes és szabad a választási folyamat. Még mindig problémát jelent az orosz dezinformáció elleni korlátozások megléte, egy törvényjavaslatot is benyújtottak ezzel kapcsolatban, ez pedig el lett vetve, mivel az ilyen korlátozások egyértelműen sértik a média szabadságát. A civil szervezetek továbbra is próbálnak helytállni, viszont még mindig előfordulnak az aktivistákkal szembeni támadások, melyeket nem vizsgálnak ki hatékonyan a hatóságok.³⁵

Természetesen egy fontos, a kritériumokban megjelenő problémára is szót kell fordítani, ami a kisebbségvédelem. Ukrajna 1998-ban csatlakozott a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezményhez³⁶, és 2006-ban a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájához³⁷, ennek ellenére még mindig akadnak problémák a kisebbségvédelemmel kapcsolatban. Ezt a problémát *Chiara Pontin*³⁸ kutatása alapján foglalom össze. Az első jelentős probléma a hivatalos nyelvvel kapcsolatban jelenik meg, mivel az országban az egyetlen hivatalos nyelv az ukrán. Ez a nyelvi hierarchia annak ellenére alakult ki, hogy az ország lakosságának majdnem a fele orosz ajkú. Az orosz nyelv tehát korlátozott jelentőségű, nemzeti kisebbségi nyelvként szerepel az 1996-os Alkotmányban, amelyben megfogalmazták a kisebbségi nyelvek szabad használatát, védelmét. Elmondható, hogy az orosz nyelv a többi kisebbségi nyelvhez képest kiemelt szerepet kap a jogszabályokban, mivel külön megemlítik azt. Az ukrán nyelv elsőbbsége az oroszsal szemben folyamatos feszültségeket okoz a szerző szerint, és ennek a konfliktusnak alá van rendelve a többi kisebbségi nyelv szerepe, ami szintén problémás (Pontin, 2021). A másik probléma, amit kiemelt, az, hogy a központi kormányzat és a kisebbségek között olyannyira gyenge a kommunikáció, hogy elfogadnak néha olyan törvényt, amihez nem kérték ki a közvetlenül érintett csoportok véleményét. Az oktatás területén elfogadott törvények is azt erősítik, hogy az állam nem fordít elégséges figyelmet a kisebbségvédelemre, ilyen volt a 2017-es oktatási törvény is, mely előírta a kisebbségi nyelvoktatás fokozatos kivezetését (Pontin, 2021). Ezt 2020-ban korrigálták, amikor is egy három modellből álló rendszert vezettek be, melyből az első modellnél lehetőség van minden tantárgyat az ukrán nyelvvel együtt kisebbségi vagy őshonos nyelven is

³⁵ <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2021> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

³⁶ Elérhető: <https://rm.coe.int/fcnm-leaflet-hu-version-final/1680a2c5cd> (Letöltés ideje: 2023.01.05.)

³⁷ Elérhető: https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Brochure/Brochure_hu.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.05.)

³⁸ Chiara Pontin, 2021: National minority rights protection in Ukraine: the difficult journey towards compliance with international standards. Elérhető: <https://www.fomoso.org/en/mosopedia/research/national-minority-rights-protection-in-ukraine-the-difficult-journey-towards-compliance-with-international-standards/> (Letöltés ideje: 2023.01.05.)

tanítani, ilyen volt a krími tatárok helyzete. A második modell esetében az Európai Unió hivatalos nyelveit beszélő kisebbségekről van szó, akiknél az 5. osztálytól növelik az ukránul tartott órák számát. Ez még mindig hátrányosan érint bizonyos kisebbségeket, mint a magyarokat és a románokat. A harmadik modell elsősorban az oroszokat érintette. Az ukrán nyelvvel azonos csoportba tartozó nyelveket beszélő kisebbségek esetében, illetve olyan kisebbségeknél, ahol adott területen csak egy kisebbségi nyelvet beszélnek, az oktatás 5. osztálytól 80%-ban ukrán nyelven folyik (Pontin, 2021).

A gazdasági helyzetre, mint mindenhol, itt is hatással volt a pandémia. Ukrajna egyre inkább az IMF és az Európai Unió által nyújtott pénzügyi támogatásra kezdett támaszkodni.³⁹ A 2013-mas GDP adatokhoz képest 2014-től 2020-ig óriási mértékű visszaesés volt jellemző. Ezt 2021-re sikerült csak korrigálni, mely ekkor is épp, hogy meghaladta a 2013-mas év szintjét, mely akkor 190,5 milliárd USD volt, 2021-ben pedig 200,09 milliárd USD-ra növekedett a Világbank adatai alapján. Az egy főre jutó GDP nagyjából felére esett vissza 2014-re, a 2013-mas szintet pedig csupán 2021-re tudta elérni és túllépni az ország, amikor is 4.835,57 USD-t produkált. A gazdasági visszaesés oka az Oroszországgal elhúzódó háborús konfliktus volt. Ezt megelőzően Oroszország volt az egyik legnagyobb exportországa, ahová a termékeik több, mint fele érkezett. Az orosz import sem volt teljesen jelentéktelen Ukrajnában, az összes ukrán import 16%-át tette ki. A konfliktus után a nyugati országok (köztük az Európai Unió) felé fordult Ukrajna exportja, amihez igazodva gabonát, termeszetteket és napraforgóolajat készítettek leginkább. A másik ágazat, amely növekedésnek indult ebben az időszakban a gazdasági visszaesés ellenére az IT szolgáltatások voltak, melyet elsősorban az Egyesült Államok piacára szántak.⁴⁰

A gazdasági recessziót megpróbálták makrogazdasági intézkedésekkel kiigazítani 2014 elején az ukrán hatóságok, viszont ez csak tovább súlyosbította a helyzetet, és a konfliktus is kiéleződött az év második felére. A gazdasági visszaesés majdnem minden ágazatot negatívan érintette, csupán a mezőgazdaságban érték el növekedést. Az infláció év végére elérte a 24,9%-ot, az államadósság rohamosan növekedett, részben az adóbeszedési problémák, illetve a konfliktus miatt megnövekedett biztonságpolitikai kiadások miatt. A konfliktus következtében az *FDI* (*foreign direct investment*, közvetlen külföldi tőkebefektetés) mértéke is megcsappant.⁴¹

³⁹ <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2021> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

⁴⁰ <https://theconversation.com/ukraines-economy-went-from-soviet-chaos-to-oligarch-domination-to-vital-global-trader-of-wheat-and-neon-and-now-russian-devastation-178971> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

⁴¹ <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/ukraine/ua-macro-april-2015-en.pdf> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

2015-ben próbálták enyhíteni a konfliktus gazdaságra gyakorolt hatását, azonban a kedvezőtlen világgazdasági hatások közre játszása miatt még az előző évinél is többet zuhant a GDP. A gazdaság negatív tendenciája 2016-ban állt meg, köszönhetően a reformok további végrehajtásának, és a konfliktus intenzitásának csökkenésének. Ekkor azonban még csak néhány ágazatban indult meg a fellendülés. Ezek a fellendülések a feldolgozóipar, a belkereskedelem és a szállítás és raktározás területein voltak nyomon követhetők. A külső kereslet továbbá is alacsony volt. 2015-ig emelkedett a munkanélküliek aránya, és egyre többen éltek szegény körülmények között. Az infláció jelentősen mérséklődött 2016-ra, viszont sajnos ez sem állította meg a munkanélküliség növekedését. Az export és az import mértéke ebben az évben is csökkent.⁴²

2018-ban elindult a gazdaság fejlődése, emelkedtek a bérek, növekedtek az adóbevételek. Az inflációs nyomás viszont jelentősen nőtt, mivel nem volt elég gyors a gazdaság növekedésének üteme, és a hazai termelés is hiányos volt. Az országba nem érkezett elegendő mennyiségű gáz, amely a gázárak drágulásához vezetett, mivel azt más importforrásokból kellett beszerezniük.⁴³

Mint már említettem, 2021-re érte utol a GDP a 2013-mas szintet Ukrajnában, viszont a fellendülés nem tartott sokáig, ugyanis a háború kiújulása súlyosan gyengítette a gazdaságot. Az orosz invázió okozta károk hatására a gazdaságot nagyjából 32%-os visszaesés érte 2022-ben, az infláció pedig nagyjából 25%-os lett. A háború miatt még több munkaerőt veszített az ország, illetve a termelést is akadályozta a konfliktus kiéleződése.⁴⁴

A helyzet igencsak hasonló a korábbi fejezetben áttekintett, 2013-ig kialakult állapotokhoz. Történtek ugyan előre lépések, viszont minden tekintetben akadnak bőven problémák, ha a koppenhágai kritériumokat vesszük alapul Ukrajna megítélésében. A jogállamiság megerősítéséhez azonban széleskörű reformokra és a korrupció felszámolására lenne szükség. Az alábbiakban bemutatott jogi, gazdasági és politikai helyzet uralkodott Ukrajnában, amikor az Európai Unió úgy döntött, megadja az országnak a tagjelölti státuszt.

⁴² <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/ukraine-economic-update-fall-2016> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

⁴³ <https://icps.com.ua/en/studies-icps/economic-analysis/economic-outcomes-and-prospects-of-ukraine-progress-regress-or-status-quo/> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

⁴⁴ <https://www.reuters.com/markets/europe/ukraine-economy-shrink-by-almost-32-2022-central-bank-2022-10-27/> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)

6. Grúzia helyzete a 2008-tól napjainkig terjedő időszakban

2008. augusztusában tört ki az orosz-grúz háború, mely megtörte a hidegháború utáni időszak békéjét Európában. A háború a már említett Dél-Oszétia szeparatista terület környékén tört ki. A grúz érdek az volt, hogy visszaintegrálják a területet az országba, megtörve ezzel az orosz befolyást a térségben. Arra azonban nem volt felkészülve a grúz vezetés, hogy egy nagymértékű orosz offenzívával fogja szembe találni magát az ország, céljuk ugyanis inkább az orosz beavatkozás elrettentése volt, nem pedig a háború. Oroszországnak azonban nem állt érdekében engedni a szeparatista régiók visszaintegrálását, miközben mindkét fél katonailag próbált felkészülni az esetleges opciókra, kivitelezésre. Oroszország érdekében a háború állt, és abban reménykedtek, hogy annak következtében rendszerváltás történne Grúziában. Emiatt nem késlekedtek cselekedni, amikor a grúz elnök, Szaakasvili a Dél-Oszétiában állomásozó orosz erők ellen küzdelmet indított. Ez hibás döntés volt az elnök részéről, az Egyesült Államok is figyelmeztette ellene. Az orosz erők ugyan azt hitték, később fog sor kerülni az összecsapásra, mégis pár nap alatt hagyományos konfliktusban megverték a grúz sereget. A legtöbb bizonyíték arra utal, hogy az orosz provokáció által felállított csapdába sétált bele Szaakasvili, viszont kétségtelen, hogy ettől függetlenül mindkét félnek szerepe volt az eszkalációban.⁴⁵

A háborút követően az Európai Unió és a Világbank konferenciát rendezett Brüsszelben, mely során a partnerországok és nemzetközi donorok közreműködésével 4,5 milliárd dollár támogatást juttattak Grúziának 2008 és 2010 között. Az Európai Unióval tovább folytatódott a kapcsolatépítés, 2009. áprilisában elindították az emberi jogi párbeszédet. Májusban megtartották az első keleti partnerségi csúcstalálkozót, mely kezdeményezéshez Grúzia is csatlakozott, és aktívan részt vett benne. 2009. novemberében aláírták a mobilitási partnerségről szóló nyilatkozatot, mely 2010. februárjában indult el.⁴⁶ A kölcsönös mobilitási partnerség célja a legális migráció megfelelő kezelése, az illegális bevándorlás megelőzése és megfelelő kezelése, az embercsempészet hatékony visszafogása, mindezt úgy, hogy tiszteletben tartják a nemzetközi menekültjogi okmányokat.⁴⁷ 2010. júniusában aláírták a megállapodást a vízumkiadás megkönnyítéséről, mely egyszerűbbé és olcsóbbá teszi a grúz állampolgárok számára, hogy rövid távú utazásaikra (legfeljebb 90 nap 180 napon belül)

⁴⁵ <https://warontherocks.com/2018/08/the-august-war-ten-years-on-a-retrospective-on-the-russo-georgian-war/> (Letöltés ideje: 2023.01.03.)

⁴⁶ <https://georgiaembassyusa.org/wp-content/uploads/2018/01/Chronology-of-Major-Events-in-Georgia-EU-Cooperation.pdf> (Letöltés ideje: 2023.01.03.)

⁴⁷ https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/mobility_partnership_georgia_en.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.03.)

vízumot kapjanak az Európai Unióban.⁴⁸ A társulási megállapodásról szóló tárgyalások 2010. júliusában kezdődtek meg, decemberben pedig megállapodtak a közös légtér létrehozásáról. 2011. februárjában megkezdődtek az átfogó szabadkereskedelmi övezetről szóló tárgyalások is. A társulási menetrendet 2014-ben fogadták el, mely 2016-ig meghatározta a társulási megállapodás végrehajtásának előkészítését. 2016. májusában, miután már ideiglenesen alkalmazták a társulási megállapodást részleteit, megállapodtak a véglegesítésről, ami július elsején életbe lépett.⁴⁹

A társulási megállapodás céljai tartalmazták a politikai és gazdasági integráció előre mozdítását, mindezt úgy, hogy közben Grúzia részvételét fokozták az uniós politikában. Megegyeztek abban, hogy hozzájárulnak a demokrácia megerősítéséhez, a politikai, gazdasági, intézményi stabilitáshoz, segítik a béke és stabilitás növelését, a konfliktusok békés rendezését, a jogállamiságot, az emberi jogok és szabadságjogok tiszteletben tartását. Közelíteni kívánták Grúzia gazdasági működését az Európai Unióban érvényes jogszabályokhoz, és fokozatosan integrálni az ország gazdaságát az EU belső piacába.⁵⁰

Ahogy említettem, Ukrajna jelentkezésének hatására, Moldovával egy időben nyújtotta be a jelentkezését Grúzia az Európai Unióhoz. Emellett a 2022. március eleji tüntetéseknek is hatása lehetett a döntésre, mivel ekkor a grúz parlament épülete elé vonuló emberek követelték, hogy mondjon le a kormány, mivel az nem támogatta megfelelő mértékben Ukrajnát a konfliktus során. Követelték, hogy zárják le az ország légterét az orosz gépek elől, és nyissák meg az ukrán önkéntes erők előtt. A harmadik követelés az volt, hogy jelentkezzen az ország az Uniós tagságra, amit a kormány csak 2024-ben tervezett benyújtani.⁵¹

Az ország a *Transparency International* korrupciós indexén a 100-ból 55 pontot ért el 2021-ben, mellyel 45. helyen végzett a 180 ország közül. Ezzel a korrupciómentesség tekintetében olyan Európai Uniós országokat is megelőzött, mint Csehország, Málta, Ciprus, Szlovákia, Görögország, Horvátország, Románia és Magyarország. 2008-ban 67. helyen teljesített, 2009-ben 66. helyen, majd 2010-ben visszaesett a 73. helyre. 2011-re sikerült nagy mértékben javítaniuk a helyzeten, az ekkori adatok alapján a 64. helyen végzett az ország. A javuló tendencia tovább folytatódott, 2012-ben 51. volt a listán, 2015-ben pedig kisebb

⁴⁸ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/115337.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.03.)

⁴⁹ <https://georgiaembassyusa.org/wp-content/uploads/2018/01/Chronology-of-Major-Events-in-Georgia-EU-Cooperation.pdf> (Letöltés ideje: 2023.01.04.)

⁵⁰ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02014A0830\(02\)-20180601](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02014A0830(02)-20180601) (Letöltés ideje: 2023.01.04.)

⁵¹ <https://oc-media.org/pro-ukraine-protesters-in-georgia-demand-government-resignation/> (Letöltés ideje: 2023.01.04.)

visszaesés után 48. lett. 2016-ban, a társulási megállapodás megkötésekor 44. helyen végzett, ismét javítva a helyzeten, a legkiemelkedőbb eredményt pedig 2018-ban produkálta, amikor is 41. volt. Ezt stagnálás követte az elkövetkezendő években.

Az *Economist Intelligence* demokrácia indexének 2021-es jelentése alapján Grúzia is a hibrid rezsimek kategóriájába tartozik. Grúzia 5.12-es értékeléssel 91. helyen végzett a rangsorolásban, viszont még így is jobban teljesített, mint a tagjelölt státuszú Törökország. A jelentés alapján leggyengébben a politikai kultúra és a kormányzati szervek működésében teljesített. Az korábbi évek demokráciaindexét áttekintve 2013 után azt láthatjuk, hogy Ukrajnához hasonlóan csökkenő tendencia jelent meg. Az addigi legmagasabb elért értéke 5.95 volt. Grúzia helyzetéhez hozzájárult a kormánypárt és a korábbi elnök, Szaakasvili pártjának ellentéte. Ennek az ellentétnek a csúcspontja Szaakasvili letartóztatása volt. Ezután visszatért a helyi választásokra, aminek következtében őrizetbe vették. Emellett a választások során vétett szabálytalanságokra is felhívták a figyelmet a nemzetközi megfigyelők. A kormánypárt olyan pénzügyi előnyökkel rendelkezik, ami miatt nem nevezhető tisztának és átláthatónak a választási verseny. A politikai feszültségek közepette pedig a társadalmi megosztottság is mélyült.⁵² A *Freedom House* jelentése alapján is a hibrid rezsimek csoportjába sorolandó az ország, 100 pontból 36-ot ért el 2021-ben. Az itt látható problémák a választási folyamat demokratikusságának hiánya, mely a 2020-as parlamenti választásokon jellemző problémákat mutatja, mint a szavazatvásárlás és az ellenzék részéről a második forduló bojkottja. A független média minősítése is csökkent, melynek oka a jogszabály, ami lehetővé teszi a Nemzeti Hírközlési Bizottság számára, hogy beleavatkozzon a műsorszolgáltatók működésébe.⁵³

A *Carnegie Europe: The Future of Georgia Project*-je⁵⁴ foglalkozott részletesen a kisebbségvédelem helyzetével 2021-ben. A 2014-es népszámlálás adatai szerint az ország lakosságának 87 százaléka grúz, a maradék 13 százalékot pedig különböző etnikai csoportok tagjai teszik ki, mint az azerbajdzsániak, azeriek és örmények. Grúzia megalakulásakor minden lakos grúz állampolgárságot kapott, azonban a kisebbséghez tartozóknak nem voltak azonos jogai, mint a grúzoknak. Négy olyan régió van, ahol jelentős számban, összetömörülve élnek kisebbségi csoportok, ide tartozik a már említett Dél-Oszétia is. Félve a szeparatista felkelésektől, gyakran fenyegetésként tekintenek a grúzok a kisebbségekre. Ennek ellenére a

⁵² https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf?mkt_tok=NzUzLVJJUS00MzgAAAGJEYPEyuAqr_3HD7u2rBLP2bgreLtTiKt3CIbINb1koVdbC8P4T1k90uTlm5REOAyB7yq14uUd0uLwvJpebLQhrsJLH1AQOvqqMA8hUj58b_vKMA (Letöltés ideje: 2023.01.04.)

⁵³ <https://freedomhouse.org/country/georgia/nations-transit/2021> (Letöltés ideje: 2023.01.05.)

⁵⁴ https://carnegieendowment.org/files/Amirejibi_Gabunia_Georgia_Minorities.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.05.)

kisebbségek nagy része igyekszik hűnek maradni Grúziához, fontosabbnak tartják az ottani életüket, mint etnikai hovatartozásukat. A grúz nacionalista gondolkodás miatt az etnikai grúzok viszont gyakran ellentmondásosan vélekednek a kisebbségekkel kapcsolatban: van, akik szerint a vallás és a nyelv is számít abban, hogy valaki grúznak tekinthető-e, emiatt sokan nem ismerik el a kisebbségeket az állam teljes jogú tagjaiként. A grúz kormány megítélése alapján folyamatban van a kisebbségek integrációja a társadalomba, viszont ez továbbra is túl lassan folyik. Van előrelépés, de gyengék a demokratikus intézmények alapjai, a kisebbségek pedig bizalmatlanok az állami intézményekkel, politikával szemben. A kormány cselekvési tervekkel igyekszik elősegíteni a kisebbségek integrációját, mivel a problémának az egyik jelentős oka az, hogy még mindig nem fordítanak elég figyelmet arra, hogy a grúzokat megismertessék a kultúrákkal, kisebbségi hagyományokkal. A másik jelentős probléma a végrehajtás hiánya az országban. A nyelvoktatás területén a legnagyobb probléma a nem-grúz nyelvű iskolákban a szakképzett tanárok hiánya, mivel nem léteznek tanárképzési programok a grúz felsőoktatási intézményekben, Emellett az itt tanuló diákok körében rendkívül alacsony a grúz nyelvtudás. Ezt próbálja segíteni az „1+4 program”, mely során kvótát biztosítanak 2010 óta a nem grúz anyanyelvű hallgatók számára, annak érdekében, hogy egy évig tanulhassák a grúz nyelvet a választott képzésük előtt. Ez elősegíti a fiatalokat, hogy a felsőoktatásban tanuljanak. Az egynyelvű oktatási modellt pedig többnyelvű modellel válánák fel, mely lehetővé tenné, hogy hatékonyan elsajátítsák a kisebbségek a grúz nyelvet, miközben meg tudják őrizni sajátjukat is.⁵⁵

A Szaakasvili által bevezetett gazdasági reformoknak, mint már említettem, hátulütői is voltak. Grúzia esetében gazdasági visszaesésről beszélhetünk 2008 után, melynek fő oka a háború volt. Emellett viszont a korábban bevezetett reformok is felelősek voltak a kialakult helyzetért, és nem csak a gazdasági zsugorodásért, de a demokratikus átalakulás akadályozásáért is okolhatóak. Az első oka ennek a dereguláció, a gazdaság szabályozásának csökkentése, ugyanis annak ellenére, hogy a reformok támogatták a vállalkozásokat és javították a gazdasági helyzetet, a deregulációnak negatív hatásai is voltak. Legfőképp az a jelenség, hogy nem javítottak a tulajdonjogok és a bírói függetlenség terén, ezen akadályozó tényezők miatt pedig a liberalizáció nem tudja kellő mértékben növelni a gazdasági hatékonyságot. A reformok másik gyengesége az, hogy a különböző társadalmi rétegeket máshogy érintették. Ennek következtében a szegénységben élők életkörülményein alig

⁵⁵ https://carnegieendowment.org/files/Amirejibi_Gabunia_Georgia_Minorities.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.05)

javítottak az intézkedések. A reformokból leginkább a magas jövedelemmel rendelkezők tudtak profitálni, a gazdasági szakadékot viszont nem csökkentette a vidék és város között.⁵⁶

2008-ban a GDP Grúziában 12,8 milliárd USD volt, míg az egy főre jutó GDP mértéke 3.324,74 USD volt. A GDP 2021-re 18,7 milliárd USD-ra növekedett, az egy főre jutó GDP pedig 5.042,39 USD lett a Világbank adatai alapján. Ebben az esetben a problémák ellenére egy viszonylag stabil növekedést láthatunk, melyben voltak ugyan az évek során visszaesések (például 2009-ben, 2015-ben és 2020-ban), viszont ezeket viszonylag hamar gazdasági növekedés követte. Az egy főre jutó GDP esetében már mérsékeltabb a növekedés, amit láthatunk, viszont 2008 után ez is nagyrészt növekvő tendenciát mutat.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a gazdaság tekintetében ugyan lassult a növekedés, még mindig viszonylag jó eredményeket produkál Grúzia, nem beszélhetünk jelentős visszaesésről. A demokratikus intézmények megszilárdulásának hiánya komoly problémát jelent, mely azt eredményezi, hogy a jogszabályoknak, lehetnek azok bármilyen fejlettek, nem hatékony a végrehajtása, emiatt jelentőségük is elvész. Így romlott az ország megítélése a demokratikusság és jogállamiság szempontjából. A civil társadalomnak is erősödnie kéne ahhoz, hogy a végrehajtást hatékonyan ellenőrizni lehessen. A választások során a problémát a kiegyenlítetlen erőviszonyok okozzák, mely során a kormánypárt túlzott pénzügyi előnyökhöz jut, ezt az egyenlőtlenséget még tovább fokozza a média feletti befolyás is. A kisebbségvédelem tekintetében a probléma leginkább az etnikai grúzok felőli diszkrimináció a kisebbségek irányába, és a kisebbségek oktatásának elmaradottsága.

⁵⁶ <https://ifair.eu/2012/06/20/the-political-economy-of-georgias-transformation-before-and-after-the-rose-revolution/> (Letöltés ideje: 2023.01.05.)

7. Megállapítások és következtetések

A bevezetés során bemutatam dolgozatom központi kérdését, azt, hogy vajon Ukrajna és Moldova esetében teljesültek-e azok a feltételek, amiket Grúzia esetében az Európai Unió nem talált elégségesnek a tagjelölti státusz eléréséhez? A kérdés megválaszolásához dolgozatom második fejezetében áttekintettem az 1993-as koppenhágai ülésen bevezetett, majd 1995-ben megerősített koppenhágai kritériumokat, mint a tagjelölt államok csatlakozásának feltételeit.⁵⁷ Emellett a kritériumokkal szemben eddig megfogalmazott kritikákat is áttekintettem.

A dolgozatom harmadik fejezetében a kritériumok teljesítésének értékelése érdekében megvizsgáltam Ukrajna politikai, gazdasági és jogi állapotát a 2014-es Európai Unióval megkötött társulási megállapodás előtti helyzetben. A negyedik fejezetben azt tekintetem át, hogy Grúzia milyen mértékben teljesítette a 2008-as orosz-grúz háború kirobbanása előtt a koppenhágai kritériumokat. Ugyanazon az elven, mint Ukrajnánál, itt is megvizsgáltam a politikai, jogi és gazdasági fejlettséget.⁵⁸ Az ötödik fejezetben áttekintettem a 2013-mas „Euromajdan” tüntetéssorozat kirobbanásának okait és legfőbb történéseit a szakdolgozatomban folytatott kutatások alapján. Ezt követően pedig a tagsági viszony kérdésével foglalkoztam Ukrajna esetében a 2014 és 2022 februárja közötti időszakban, miután megkötésre került a társulási megállapodás, de még az előtt, hogy Ukrajna hivatalosan tagjelölt állammá vált volna. Ezek a kutatások már Ukrajna jelenlegi helyzetére mutattak rá, mely által értékelhető, hogy aktuálisan milyen mértékben teljesítik a kritériumokat, és milyen hiányosságok vannak jelenleg, melyek megakadályozzák, hogy rövid időn belül tagjelölt állam helyett tagállammá válhasson. A hatodik fejezetben ismét Grúzia helyzetével foglalkoztam, pontosan a 2008-as orosz-grúz háború utáni állapotot tekintetem át. Megvizsgáltam, milyen változások történtek az ország politikai, jogi és gazdasági helyzetében a háború óta. Kitértem a 2016-os társulási megállapodás megkötéséig az Európai Unióval folytatott viszonyára. Ezután pedig egészen a jelentkezés elutasításáig áttekintettem a kritériumok teljesítésének mértékét és hiányosságait.

A két ország röviden bemutatott politikai történetében nehéz nem észre venni a hasonlóságokat. Mindkét esetben a Szovjetuniótól való elszakadás jelentette az állam megalakulását, melyet követően a demokratikus eszmék és intézmények megszilárdulásának

⁵⁷ <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (Letöltés ideje: 2022.12.16.)

⁵⁸ <https://www.reuters.com/article/us-georgia-russia-report-idUSTRE58T4MO20090930> (Letöltés ideje: 2022.12.16.)

hiánya miatt problémás, akár autoriter jelleggel bíró ciklusok jelentkeztek, melyeket polgári tiltakozás, forradalom váltott fel. A hatalmi ágak szétválasztásának gyakorlati érvényesülése egyik frissen megalakult országban sem sikerült teljesen. Ukrajnában az elnök és a parlament folyamatos versengését láthattuk, mely során mindkét fél próbált magának egyre nagyobb hatalmat biztosítani. A választási szabályok folyamatosan vita tárgyát képezték az országban, mely miatt nem alakult ki egyértelmű jogi kerete a választásoknak, amiken szabálysértések voltak jellemzőek. A pártok finanszírozása sem volt átlátható, komoly politikai hiányosságok jellemezték az országot. Grúzia esetében a fő probléma a végrehajtó hatalom erős befolyása az igazságszolgáltatásra, ezzel együtt pedig lehetőségük volt korlátozni a szólásszabadságot is.

Az emberi jogok védelme kapcsán ebben az időszakban mindkét országban komoly problémák akadtak. Ukrajnában az ellenzéki politikusok és a támogatóik szenvedtek el bántalmazásokat, több ellenzéki vezetőt bebörtönöztek, ahol bántalmazás érte őket. Emellett az LMBTQ+ aktivistái is nehéz helyzetben voltak, neonáci és nacionalista csoportok zaklatták őket, mely ellen a rendőrség nem volt hajlandó fellépni. A menekültek helyzete sem volt jobb, mivel ekkor ugyan próbálták összhangba hozni a nemzetközi törvényekkel a menekültügyi törvényt, viszont ennek ellenére például kiadtak az országból menekülteket, tudván, hogy kínzás veszélye fenyegeti őket. Grúzia esetében is akadtak bőven példák az emberi jogok védelmének hiányosságára. A békésen tiltakozó aktivista csoportokat a rendőrség tartóztatta le, az emberi jogi aktivisták pedig a kormány felőli zaklatásról számoltak be. A kínzás, túlzott erőszak és a bántalmazás jellemezte a bűnüldöző szervek viselkedését.

Ukrajnában ez az időszak gazdasági szempontból is igencsak problémás volt, ugyanis nem történt meg a makrogazdaság kiigazítása, elhanyagolták a strukturális reformokat, melyekre nagy szükség lett volna. Emiatt nem volt elegendő beruházás, így nem volt fenntartható a hosszútávú növekedés sem. A pénzügyi szektor sem lett megerősítve a külső sokkok ellen, és nem szervezték meg hatékonyan az állami kiadásokat, beruházásokat. A GDP mennyisége sem volt túl magas ebben az időszakban, viszont még mindig jobb helyzetet mutatott, mint az egy főre jutó GDP, mely Romániával összehasonlítva (mivel ezzel az országgal hasonló szinten volt a GDP) feleakkora fejlettséget mutatott. Grúziában is gazdasági visszaesés volt tapasztalható a Szovjetuniótól való elszakadás után, mivel nem volt felkészült a piacgazdaságra való átállásra az állam. Papíron gazdasági liberalizációt vezettek be 2003-ra, viszont a gyakorlatban ekkor még a korrump, szovjet minták jellemezték a gazdaságot. Az ezt követő kormány legfontosabb intézkedése a gazdasági reform volt, mely összefoglalta többek között a korrupció felszámolását, a rendőrség átvizsgálását, és az

oligarchák letartóztatását. Emellett intézményi reformot is bevezettek, új, vállalkozásbarát jogszabályokkal, mely egészen 2008-ig 10% körüli GDP növekedést eredményezett. Ezeknek a reformoknak is voltak hátulütői, de ebben az időszakban jelentősen túlszárnyalta Ukrajnát a gazdasági fejlődés üteme terén Grúzia.

Az ukrán válság után továbbra is komoly probléma maradt Ukrajnában a korrupció, mely az igazságszolgáltatásra is hatással van, ugyanis megakadályozták a korrupcióellenes reformok implementációját. Egyre jelentősebb probléma még a szólásszabadság és média korlátozása, mely célja az oroszbarát hangok elcsendesítése, amely a háború tekintetében valamilyen szinten érthető, viszont nem demokratikus lépés. Grúzia a korrupcióellenes reformok hatására igencsak jól teljesít napjainkban, megelőzve jónéhány tagállamát az Európai Uniónak. Mindkét államot a hibrid rezsimek kategóriájában sorolják a demokratikusságot vizsgáló források melyeket bemutattam, Ukrajna viszont ezekben a felmérésekben valamivel jobban teljesít Grúziánál. Azt viszont fontos megjegyezni, hogy mindkét államban csökkenő tendenciát mutat a demokratikusság. Ez a pandémia miatt egy világszinten fellelhető jelenség, viszont ezeknél az államoknál már hosszabb ideje tart a demokratikusság visszaesése. Ukrajna az *Economist Intelligence* felmérésén a 10-ből 5,57, míg Grúzia 5,12-es pontszámot ért el, és mindkét állam rosszul teljesített a kormányzati működés terén. A csökkenő tendencia legfőbb okai Ukrajnában a kormány támogatottságának csökkenése és a reformellenes érdekcsoportok megerősödése, illetve a decentralizációs folyamat megindulása volt. Emellett a civil szervezetek aktivistáival szemben még mindig fennállnak támadások. Grúziában a legnagyobb politikai problémát a választások során vétett szabálytalanságok és a kormánypárt túlzott pénzügyi előnye, illetve a média befolyásolása jelenti.

A kisebbségvédelem hiánya kiemelt problémát jelent mindkét államban. Ukrajnában az ukrán és orosz nyelv viszonya az első probléma, mivel az ukrán nyelvet a legtöbb kormány igyekezte jogilag az orosz nyelv felé emelni. A többi kisebbséggel szemben is problémát okoz, mivel ők az orosz kisebbséggel szemben érzik elnyomva magukat, tekintve, hogy az mindig kiemelt szerepet kapott a kisebbségek között. A kormány és a kisebbségek közötti kommunikáció nem kielégítő, mely komoly problémákat eredményez a törvényhozás során. Az oktatásügyi törvények csak fokozták a helyzetet, a bemutatott három modellű rendszer során a kisebbségi nyelven való oktatás fokozatos kivezetése mind az orosz, mind a többi kisebbséget hátrányosan érinti. Grúziában a probléma leginkább a társadalom szintjén jelenik meg, ugyanis a grúzok gyakran félve tekintenek a kisebbségekre, tartva a szeparatista felkelésektől. Az etnikai grúzok nacionalista gondolkodása arra mutat rá, hogy sokan a

nyelvet és a vallást is meghatározó tényezőnek tartják abban, hogy valaki grúz-e vagy sem, ezzel sokakat nem ismernek el a társadalom tagjai teljes jogú állampolgárként. Ennek ellenére a kisebbségek nagy része grúznak vallja magát elsősorban, és igyekeznek hűnek maradni az országhoz. A kormány cselekvési tervekkel próbálta növelni a kisebbségek bizalmát az intézményekben és a kormányban, ez viszont nem volt sikeres. Komoly probléma az oktatás terén jelentkezik, ahol a nem-grúz iskolák tanárai nem tudnak megfelelő felsőoktatási képzést kapni. Emiatt az itt tanuló diákok körében alacsony a grúz nyelvtudás. Ezt ellensúlyozandó, bevezettek egy felsőoktatási programot, ami támogatja a nyelvtudás elsajátítását, mely eddig sikeresnek tűnik, viszont a probléma gyökerét még nem sikerült orvosolni.

Az Oroszországgal kialakult konfliktus mindkét országban gazdasági visszaesést okozott. Ukrajnában 2014 és 2021 között óriási visszaesés volt jellemző, melynek oka az volt, hogy a konfliktus előtt Oroszország volt a legnagyobb célállama az ukrán exportnak. A próbálkozások ellenére nem sikerült kiigazítani a gazdasági visszaesést, mely az ágazatok nagy részét negatívan érintette. A visszaesés 2016-ra állt meg, a további gazdasági reformok és a konfliktus intenzitásának csökkenése miatt. A fellendülés, mely 2021-re indult el, nem tartott sokáig a konfliktus kiújulása miatt. Grúziában a gazdasági reformok rövid távon hatásosak voltak, a háború után viszont megjelentek az általa okozott problémák is, mint a dereguláció, mely a bírói függetlenség javítása miatt nem tudott hatékony lenni, illetve a társadalmi egyenlőtlenség mélyülése. A problémák ellenére viszonylag stabil gazdasági növekedést tudott felmutatni Grúzia.

Összességében úgy gondolom, hogy mindkét ország hasonló problémákkal küszködik, és a bemutatott adatok igazolják, hogy egyik sem tudja a közeljövőben teljesíteni a koppenhágai kritériumokat. Természetesen láthatjuk, hogy a demokratikusság tekintetében Ukrajna jobban teljesít az utóbbi években, mint Grúzia, viszont a gazdaság tekintetében fölényesen jobb eredményeket ért el Grúzia. Az emberi jogok védelme, a véleménynyilvánítás szabadsága, és a kisebbségvédelem pedig egyik államban sem teljesül elfogadható mértékben. Úgy vélem, hogy ezekkel sikerült alátámasztanom a hipotézisemet, miszerint az Európai Unió a biztonságpolitikai érdekeit előrébb helyezi a tagjelölt státusz odaítélésénél, mint az elvárt kritériumok teljesítését, mivel, ha csupán ez alapján bírálták volna el a tagjelölt státusz megadását, akkor Ukrajna sem kaphatta volna meg azt.

Forrásjegyzék:

1. Carnegie Europe: The Future Georgia Project. Struggle and Sacrifice: Narratives of Georgia's Modern History, 04.2021. Elérhető:
https://carnegieendowment.org/files/2021-04_Sartania_Georgia_History_Updated.pdf
(Letöltés ideje: 2022.12.31.)
2. Chiara Pontin, 2021: National minority rights protection in Ukraine: the difficult journey towards compliance with international standards. Elérhető:
<https://www.fomoso.org/en/mosopedia/research/national-minority-rights-protection-in-ukraine-the-difficult-journey-towards-compliance-with-international-standards/>
(Letöltés ideje: 2023.01.05.)
3. Democracy in Ukraine: Are We There Yet? By Mikhail Minakov and Matthew Rojansky. Kennan Cable folyóirat, 01.2018. No.30 Elérhető:
https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/kennan_cable_30_rojansky_minakov.pdf (Letöltés ideje: 2022.12.30.)
4. EU Working Papers 3/2007: Imre Gabriella: Ukrajna és az Európai Unió kapcsolatai. Elérhető: http://publikaciotar.uni-bge.hu/329/1/2007_3_02.pdf (Letöltés ideje: 2022.12.29.)
5. Nagy Noémi (2011) Kettős mérce az Európai Unió kisebbségvédelmi politikájában. Elérhető: http://www.nytud.hu/oszt/tobbnyelvuseg/nagyn/publ/kettos_merce.pdf
(Letöltés ideje: 2022.12.26)
6. Touro International Law Review Volume 14, No. 2 2011
The Copenhagen Criteria: Are They Helping or Hurting the European Union?
By Paulina Rezler Elérhető: https://www.tourolaw.edu/ilr/uploads/articles/v14_2/5.pdf
(Letöltés ideje: 2022.12.27.)

Egyéb online források:

1. EP Joint motion for a resolution on the situation in Ukraine Elérhető:
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-7-2010-0116_EN.html
2. EU-Grúzia cselekvési terv, elérhető:
https://www.eas.europa.eu/sites/default/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf
(Letöltés ideje: 2023.01.01.)
3. https://carnegieendowment.org/files/Amirejibi_Gabunia_Georgia_Minorities.pdf
(Letöltés ideje: 2023.01.05.)
4. <https://democracyparadox.com/2022/07/06/how-democratic-is-ukraine/> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)
5. <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>
6. <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (Letöltés ideje: 2022.12.23)
7. <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (Letöltés ideje: 2022.12.23)
8. <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (Letöltés ideje: 2022.12.16.)

9. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02014A0830\(02\)-20180601](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02014A0830(02)-20180601) (Letöltés ideje: 2023.01.04.)
10. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:114536> (Letöltés ideje: 2022.12.23)
11. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:114536> (Letöltés ideje: 2022.12.25)
12. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009PC0381&from=FR> (Letöltés ideje: 2022.12.29.)
13. <https://freedomhouse.org/country/georgia/nations-transit/2021> (Letöltés ideje: 2023.01.05.)
14. <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2021> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)
15. <https://georgiaembassyusa.org/wp-content/uploads/2018/01/Chronology-of-Major-Events-in-Georgia-EU-Cooperation.pdf> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)
16. <https://georgiaembassyusa.org/wp-content/uploads/2018/01/Chronology-of-Major-Events-in-Georgia-EU-Cooperation.pdf> (Letöltés ideje: 2023.01.03.)
17. <https://georgiaembassyusa.org/wp-content/uploads/2018/01/Chronology-of-Major-Events-in-Georgia-EU-Cooperation.pdf> (Letöltés ideje: 2023.01.04.)
18. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/mobility_partnership_georgia_en.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.03.)
19. <https://icps.com.ua/en/studies-icps/economic-analysis/economic-outcomes-and-prospects-of-ukraine-progress-regress-or-status-quo/> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)
20. <https://ifair.eu/2012/06/20/the-political-economy-of-georgias-transformation-before-and-after-the-rose-revolution/> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)
21. <https://ifair.eu/2012/06/20/the-political-economy-of-georgias-transformation-before-and-after-the-rose-revolution/> (Letöltés ideje: 2023.01.05.)
22. <https://oc-media.org/pro-ukraine-protesters-in-georgia-demand-government-resignation> (Letöltés ideje: 2023.01.04.)
23. https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf?mkt_tok=NzUzLVJJUS00MzgAAAGJEYPEyuAqr_3HD7u2rBLP2bgreLtTiKt3CIbINb1koVdbC8P4T1k90uTlm5REOAyB7yq14uUd0uLwvJpebLQhrsJLH1AQOvqqMA8hUj58b_vKMA (Letöltés ideje: 2023.01.02.)
24. https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf?mkt_tok=NzUzLVJJUS00MzgAAAGJEYPEyuAqr_3HD7u2rBLP2bgreLtTiKt3CIbINb1koVdbC8P4T1k90uTlm5REOAyB7yq14uUd0uLwvJpebLQhrsJLH1AQOvqqMA8hUj58b_vKMA (Letöltés ideje: 2023.01.04.)
25. <https://rm.coe.int/fcnm-leaflet-hu-version-final/1680a2c5cd> (Letöltés ideje: 2023.01.05.)
26. <https://theconversation.com/ukraines-economy-went-from-soviet-chaos-to-oligarch-domination-to-vital-global-trader-of-wheat-and-neon-and-now-russian-devastation-178971> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)
27. <https://twitter.com/CharlesMichel/status/1540049542225305600> (Megtekintve: 2022.12.14)
28. <https://warontherocks.com/2018/08/the-august-war-ten-years-on-a-retrospective-on-the-russo-georgian-war/> (Letöltés ideje: 2023.01.03.)
29. <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Orange-Revolution-and-the-Yushchenko-presidency> (Letöltés ideje: 2022.12.30.)
30. https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Brochure/Brochure_hu.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.05.)

31. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/115337.pdf (Letöltés ideje: 2023.01.03.)
32. <https://www.reuters.com/article/us-georgia-russia-report-idUSTRE58T4MO20090930> (Letöltés ideje: 2022.12.16.)
33. <https://www.reuters.com/article/us-georgia-russia-report-idUSTRE58T4MO20090930> (Letöltés ideje: 2022.12.16.)
34. <https://www.reuters.com/markets/europe/ukraine-economy-shrink-by-almost-32-2022-central-bank-2022-10-27/> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)
35. https://www.transparency.org/en/cpi/2021?gclid=Cj0KCQiAnsqdBhCGARIsAAyjYjTMyjmjHZK16uO7CU07rLGq9cWXT_txSiaHD-jnX1XlcM3OFveWG4YaAuT6EALw_wcB (Letöltés ideje: 2023.01.02.)
36. <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/ukraine/ua-macro-april-2015-en.pdf> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)
37. <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/ukraine-economic-update-fall-2016> (Letöltés ideje: 2023.01.02.)
38. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/04/02/ukraine-economic-update> (Letöltés ideje: 2022.12.30.)
39. <https://www.youtube.com/watch?v=RNUnyrpLo4U> (Megtekintve: 2022.12.14.)
40. Human Rights Watch World Report 2007 – Georgia. Elérhető: <https://www.refworld.org/docid/45aca29e29.html> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)
41. World Report 2013: Ukraine, Human Rights Watch. Elérhető: <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/ukraine> (Letöltés ideje: 2023.01.01.)

Ábrák:

- (1) Forrás: <https://noahpinion.substack.com/p/why-is-ukraine-such-an-economic-failure> (Letöltés ideje: 2022.12.01.)